

หนังสือเรียน

รายวิชาเพิ่มเติมวิทยาศาสตร์

เคมี

ชั้น

มัธยมศึกษาปีที่ ๕ เล่ม ๔

ตามผลการเรียนรู้

กลุ่มสาระการเรียนรู้วิทยาศาสตร์ (ฉบับปรับปรุง พ.ศ. ๒๕๖๐)

ตามหลักสูตรแกนกลางการศึกษาขั้นพื้นฐาน พุทธศักราช ๒๕๕๑

จัดทำโดย

สถาบันส่งเสริมการสอนวิทยาศาสตร์และเทคโนโลยี กระทรวงศึกษาธิการ

พิมพ์ครั้งที่ ๑

ISBN 978-616-362-807-7

จำนวน ๑๕๐,๐๐๐ เล่ม พ.ศ. ๒๕๖๒

จัดพิมพ์และจัดจำหน่ายโดย

ศูนย์หนังสือแห่งจุฬาลงกรณ์มหาวิทยาลัย

ถนนพญาไท แขวงวังใหม่ เขตปทุมวัน กรุงเทพฯ ๑๐๓๓๐

www.chulabook.com

ฝ่ายขายติดต่อ แผนกขายส่ง โทร. ๐-๒๓๗๔-๑๓๗๕-๖ โทรสาร ๐-๒๓๗๔-๑๓๗๔

พิมพ์ที่

สำนักพิมพ์จุฬาลงกรณ์มหาวิทยาลัย

โทร. ๐-๒๒๑๘-๓๕๕๑ โทรสาร ๐-๒๒๑๘-๓๕๕๐

www.cuprint.chula.ac.th

มีลิขสิทธิ์ตามพระราชบัญญัติ

ประกาศสำนักงานคณะกรรมการการศึกษาขั้นพื้นฐาน
เรื่อง อนุญาตให้ใช้สื่อการเรียนรู้ในสถานศึกษา

ด้วยสถาบันส่งเสริมการสอนวิทยาศาสตร์และเทคโนโลยี (สสวท.) ได้จัดทำหนังสือเรียนรายวิชาเพิ่มเติมวิทยาศาสตร์ เคมี ชั้นมัธยมศึกษาปีที่ ๕ เล่ม ๔ ตามผลการเรียนรู้ กลุ่มสาระการเรียนรู้วิทยาศาสตร์ (ฉบับปรับปรุง พ.ศ. ๒๕๖๐) ตามหลักสูตรแกนกลางการศึกษาขั้นพื้นฐาน พุทธศักราช ๒๕๕๑ สำนักงานคณะกรรมการการศึกษาขั้นพื้นฐาน ได้พิจารณาแล้วอนุญาตให้ใช้ในสถานศึกษาได้

ประกาศ ณ วันที่ ๒๘ มกราคม พ.ศ. ๒๕๖๒

(นายบุญรักษ์ ยอดเพชร)

เลขาธิการคณะกรรมการการศึกษาขั้นพื้นฐาน

คำนำ

สถาบันส่งเสริมการสอนวิทยาศาสตร์และเทคโนโลยี (สสวท.) มีอำนาจหน้าที่ในการพัฒนาหลักสูตรวิธีการเรียนรู้ การประเมินผล การจัดทำหนังสือเรียน แบบฝึกหัด และสื่อการเรียนรู้ทุกประเภทที่ใช้ประกอบการเรียนรู้ในกลุ่มสาระการเรียนรู้วิทยาศาสตร์

หนังสือเรียนรายวิชาเพิ่มเติมวิทยาศาสตร์ เคมี ชั้นมัธยมศึกษาปีที่ ๕ เล่ม ๔ นี้ สถาบันส่งเสริมการสอนวิทยาศาสตร์และเทคโนโลยี (สสวท.) จัดทำขึ้นตามผลการเรียนรู้ กลุ่มสาระการเรียนรู้วิทยาศาสตร์ (ฉบับปรับปรุง พ.ศ. ๒๕๖๐) ตามหลักสูตรแกนกลางการศึกษาขั้นพื้นฐาน พุทธศักราช ๒๕๕๑ เพื่อให้สถานศึกษาพิจารณาเทียบเคียงกับหลักสูตรของสถานศึกษา และพิจารณาเลือกใช้หนังสือนี้ประกอบการจัดการเรียนรู้ให้สอดคล้องกับหลักสูตรสถานศึกษาของตนได้ตามความเหมาะสม

สำนักงานคณะกรรมการการศึกษาขั้นพื้นฐานหวังเป็นอย่างยิ่งว่า หนังสือเรียนเล่มนี้จะเป็นประโยชน์ต่อการจัดการเรียนรู้ในรายวิชาเพิ่มเติม กลุ่มสาระการเรียนรู้วิทยาศาสตร์ ขอขอบคุณสถาบันส่งเสริมการสอนวิทยาศาสตร์และเทคโนโลยี ตลอดจนบุคคลและหน่วยงานอื่น ๆ ที่มีส่วนเกี่ยวข้องในการจัดทำไว้ ณ โอกาสนี้

(นายบุญรักษ์ ยอดเพชร)

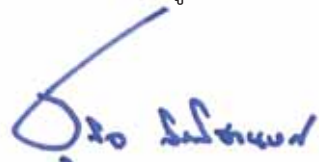
เลขาธิการคณะกรรมการการศึกษาขั้นพื้นฐาน

คำชี้แจง

สถาบันส่งเสริมการสอนวิทยาศาสตร์และเทคโนโลยี (สสวท.) ได้จัดทำตัวชี้วัดและสาระการเรียนรู้แกนกลาง กลุ่มสาระการเรียนรู้วิทยาศาสตร์ (ฉบับปรับปรุง พ.ศ. ๒๕๖๐) ตามหลักสูตรแกนกลางการศึกษาขั้นพื้นฐาน พุทธศักราช ๒๕๕๑ โดยมีจุดเน้นเพื่อพัฒนาผู้เรียนให้มีความรู้ความสามารถที่ทัดเทียมกับนานาชาติ ได้เรียนรู้วิทยาศาสตร์ที่เชื่อมโยงความรู้กับกระบวนการ ใช้กระบวนการสืบเสาะหาความรู้และแก้ปัญหาที่หลากหลาย มีการทำกิจกรรมด้วยการลงมือปฏิบัติเพื่อให้ผู้เรียนได้ใช้ทักษะกระบวนการทางวิทยาศาสตร์และทักษะแห่งศตวรรษที่ ๒๑ ซึ่งในปีการศึกษา ๒๕๖๑ เป็นต้นไป โรงเรียนจะต้องใช้หลักสูตรกลุ่มสาระการเรียนรู้วิทยาศาสตร์ (ฉบับปรับปรุง พ.ศ. ๒๕๖๐) สสวท. จึงได้จัดทำหนังสือเรียนที่เป็นไปตามมาตรฐานหลักสูตรเพื่อให้โรงเรียนได้ใช้สำหรับจัดการเรียนการสอนในชั้นเรียน

หนังสือเรียนรายวิชาเพิ่มเติมวิทยาศาสตร์ เคมี ชั้นมัธยมศึกษาปีที่ ๕ เล่ม ๔ นี้ มีผลการเรียนรู้และสาระการเรียนรู้เพิ่มเติมที่ครอบคลุมเนื้อหาบางส่วนที่ปรากฏตามตัวชี้วัดของรายวิชาพื้นฐานวิทยาศาสตร์ วิทยาศาสตร์กายภาพ เล่ม ๑ โดยเมื่อผู้เรียนเรียนรายวิชาเพิ่มเติมวิทยาศาสตร์ เคมี เล่ม ๑ - เล่ม ๖ ครบทุกชั้นปี ในชั้นมัธยมศึกษาปีที่ ๔ - ๖ แล้วจะสามารถบรรลุผลสัมฤทธิ์ตามตัวชี้วัดของรายวิชาพื้นฐานวิทยาศาสตร์ วิทยาศาสตร์กายภาพ เล่ม ๑ ได้และในขณะเดียวกันก็สามารถต่อยอดเนื้อหาจากรายวิชาพื้นฐานไปสู่เนื้อหาในรายวิชาเพิ่มเติมได้โดยไม่ต้องเสียเวลาเรียนซ้ำซ้อน ทั้งนี้หนังสือเรียนรายวิชาเพิ่มเติมวิทยาศาสตร์ เคมี เล่ม ๔ นี้ มีเนื้อหาที่จำเป็นที่ต้องเรียนประกอบด้วยเรื่องกรด-เบส และเคมีไฟฟ้า ซึ่งเป็นพื้นฐานที่สำคัญสำหรับการศึกษาต่อในระดับอุดมศึกษาในด้านวิทยาศาสตร์ หรือประกอบอาชีพในสาขาที่ใช้วิทยาศาสตร์เป็นฐาน เช่น แพทย์ ทันตแพทย์ สัตวแพทย์ เทคโนโลยีชีวภาพ เทคนิคการแพทย์ วิศวกรรม สถาปัตยกรรม วัสดุศาสตร์ อุตุนิยมวิทยา ธรณีวิทยา ฯลฯ โดยเน้นกระบวนการคิดวิเคราะห์และการแก้ปัญหา เชื่อมโยงความรู้สู่การนำไปใช้ในชีวิตจริง ผู้เรียนจะได้ทำกิจกรรมที่เป็นพื้นฐานที่สำคัญ รวมทั้งกิจกรรมที่ผู้เรียนสามารถคิดค้นและออกแบบการทดลองด้วยตนเอง มีแบบตรวจสอบความรู้ความเข้าใจก่อนเรียน มีแบบฝึกหัดเพื่อให้ตรวจทานความรู้หลังจากที่เรียนไปแล้ว รวมทั้งสรุปความรู้ในแต่ละบทด้วย ในการจัดทำหนังสือเรียนเล่มนี้ ได้รับความร่วมมือเป็นอย่างดีจากผู้ทรงคุณวุฒิ นักวิชาการอิสระ คณาจารย์ทั้งหลาย รวมทั้งครูผู้สอน นักวิชาการ จากสถาบัน และสถานศึกษา ทั้งภาครัฐและเอกชน จึงขอขอบคุณไว้ ณ ที่นี้

สสวท. หวังเป็นอย่างยิ่งว่าหนังสือเรียนรายวิชาเพิ่มเติมวิทยาศาสตร์ เคมี เล่ม ๔ นี้ จะเป็นประโยชน์แก่ผู้เรียน และผู้ที่เกี่ยวข้องทุกฝ่าย ที่จะช่วยให้การจัดการศึกษาด้านวิทยาศาสตร์มีประสิทธิภาพและประสิทธิผล หากมีข้อเสนอแนะใดที่จะทำให้หนังสือเรียนเล่มนี้ มีความสมบูรณ์ยิ่งขึ้น โปรดแจ้ง สสวท. ทราบด้วย จะขอบคุณยิ่ง

(ศาสตราจารย์ชูกิจ ลิมปิจำนงค์)

ผู้อำนวยการสถาบันส่งเสริมการสอนวิทยาศาสตร์และเทคโนโลยี

กระทรวงศึกษาธิการ

ข้อแนะนำทั่วไปในการใช้หนังสือเรียน

หนังสือเรียนเป็นเอกสารที่จัดทำขึ้นเพื่อให้ผู้เรียนได้ใช้ในการศึกษาเนื้อหาที่สำคัญและเกิดทักษะที่จำเป็นที่สอดคล้องกับมาตรฐานและสาระการเรียนรู้ รวมทั้งยังมีสื่อที่ช่วยเสริมการเรียนรู้ของนักเรียน โดยสามารถเชื่อมต่อไปยังหน้าเว็บไซต์รายการสื่อได้จาก QR code หรือ URL ที่อยู่ประจำแต่ละบท การทำความเข้าใจเกี่ยวกับสัญลักษณ์หรือข้อความตามหัวข้อต่าง ๆ ที่ปรากฏในหนังสือเรียน จะช่วยให้ผู้เรียนใช้หนังสือเรียนได้อย่างมีประสิทธิภาพ ซึ่งสัญลักษณ์หรือข้อความตามหัวข้อต่าง ๆ ที่ปรากฏในหนังสือเรียน มีดังนี้

คำถามสำคัญ

คำถามประจำบทที่นักเรียนต้องอาศัยความรู้ทั้งหมดในบทเรียนในการตอบคำถาม ซึ่งนักเรียนควรตอบได้หลังจากได้เรียนรู้ในบทนั้นแล้ว

จุดประสงค์การเรียนรู้

เป้าหมายของการจัดการเรียนรู้ที่ต้องการให้นักเรียนเกิดความรู้หรือทักษะหลังจากผ่านกิจกรรมการจัดการเรียนรู้ในแต่ละหัวข้อ ซึ่งนักเรียนควรศึกษาทำความเข้าใจก่อนเริ่มเรียนรู้ในแต่ละหัวข้อ

ตรวจสอบความรู้ก่อนเรียน

ชุดคำถามที่ใช้ในการตรวจสอบความรู้ก่อนเรียน ซึ่งนักเรียนควรตอบคำถามให้ถูกต้องทั้งหมด หากไม่ถูกต้องควรทบทวนเนื้อหา นั้นก่อนเริ่มการเรียนรู้เรื่องใหม่ในแต่ละบท

ชวนคิด

คำถามระหว่างเรียนที่เชื่อมโยงหรือต่อยอดความรู้เดิมที่ศึกษาแล้วกับความรู้ใหม่หรือความรู้ในศาสตร์อื่น เพื่อให้นักเรียนเห็นความสัมพันธ์หรือความต่อเนื่องของเนื้อหา

ตรวจสอบความเข้าใจ

คำถามระหว่างเรียนที่ช่วยประเมินการเรียนรู้ ซึ่งนักเรียนสามารถใช้ตรวจสอบว่า ตนเองมีความรู้ความเข้าใจในเนื้อหาแล้วหรือยัง

แบบฝึกหัด

คำถามระหว่างเรียนที่ช่วยเสริมให้เกิดทักษะและความรู้ในบทเรียน ซึ่งนักเรียนสามารถใช้ตรวจสอบความเข้าใจของเนื้อหาและฝึกฝนตนเองให้มีทักษะที่จำเป็นตามจุดประสงค์การเรียนรู้ได้

ข้อเสนอแนะทั่วไปในการใช้หนังสือเรียน

กิจกรรม

การปฏิบัติที่ช่วยในการเรียนรู้เนื้อหาหรือฝึกฝนให้เกิดทักษะตามจุดประสงค์การเรียนรู้ของบทเรียน โดยอาจเป็นการทดลอง การสืบค้นข้อมูล หรือกิจกรรมอื่น ๆ ซึ่งนักเรียนควรลงมือปฏิบัติกิจกรรมด้วยตนเอง

ตัวอย่าง

การแสดงแนวทางการตอบคำถามหรือการแก้โจทย์ปัญหา ซึ่งนักเรียนสามารถศึกษาเพื่อเพิ่มความเข้าใจในเนื้อหาบทเรียนมากขึ้น

ความรู้เพิ่มเติม

ความรู้ที่เพิ่มเติมจากเนื้อหาในบทเรียน เพื่อให้นักเรียนมีความรู้ความเข้าใจมากขึ้น โดยไม่มีการวัดและประเมินผล

รู้หรือไม่

ความรู้ที่เชื่อมโยงให้เห็นความสอดคล้องของเนื้อหาบทเรียนกับปรากฏการณ์หรือสถานการณ์ในชีวิตประจำวัน

ศัพท์น่ารู้

ความหมายของคำศัพท์ต่าง ๆ ที่เพิ่มเติม และสอดคล้องกับเนื้อหาภายในบทเรียน

สรุปเนื้อหาภายในบทเรียน

การสรุปเนื้อหาสำคัญภายในบทเรียน เพื่อช่วยให้เห็นภาพรวมของเนื้อหาทั้งหมด

แบบฝึกหัดท้ายบท

คำถามท้ายบทเรียนสำหรับให้นักเรียนตรวจสอบความเข้าใจหลังจากเรียนจบบทเรียนแล้ว ซึ่งนักเรียนสามารถใช้เป็นข้อมูลในการทบทวนเนื้อหาที่ยังไม่เข้าใจได้

10

pH

กรด-เบส

บทที่ 10	กรด-เบส	1
10.1	ทฤษฎีกรด-เบส	4
10.2	คู่กรด-เบส	9
10.3	การแตกตัวของกรด เบส และน้ำ	14
10.4	สมบัติกรด-เบสของเกลือ	30
10.5	pH ของสารละลายกรดและเบส	33
10.6	ปฏิกิริยาเคมีระหว่างกรดและเบส	49
10.7	การไทเทรตกรด-เบส	51
10.8	สารละลายบัฟเฟอร์	64
10.9	การประยุกต์ใช้ความรู้เกี่ยวกับกรด-เบส	70
	แบบฝึกหัดท้ายบท	75

11

เคมีไฟฟ้า

บทที่ 11	เคมีไฟฟ้า	79
11.1	เลขออกซิเดชันและปฏิกิริยารีดอกซ์	83
11.2	การดุลสมการรีดอกซ์	94
11.3	เซลล์เคมีไฟฟ้า	107
11.4	ประโยชน์ของเซลล์เคมีไฟฟ้า	128
11.5	เทคโนโลยีที่เกี่ยวข้องกับเคมีไฟฟ้า	149
	แบบฝึกหัดท้ายบท	153

สารบัญ

ภาคผนวก

คำศัพท์ในหนังสือเรียน เคมี เล่ม 4	156
ชื่อธาตุ	158
บรรณานุกรม	161
ที่มาของรูป	162
คณะกรรมการจัดทำหนังสือเรียน	163

บทที่

ipst.me/8878

10

| กรด-เบส

พืชหรือดอกไม้บางชนิด เช่น ดอกอัญชัน มีสารสีที่สามารถเปลี่ยนสีได้เมื่ออยู่ในสารละลายที่มีสมบัติกรด-เบส หรือสารละลายที่มี pH ต่างกัน สารสกัดจากพืชหรือดอกไม้บางชนิด จึงใช้เป็นอินดิเคเตอร์บ่งบอก pH ของสารละลายได้

คำถามสำคัญ

1. การระบุว่าเป็นกรดหรือเบสพิจารณาได้อย่างไร
2. ความสามารถในการแตกตัวของกรดและเบสแต่ละชนิดแตกต่างกันหรือไม่
3. ค่า pH สัมพันธ์กับความเป็นกรด-เบสของสารละลายอย่างไร
4. ปฏิกริยาเคมีระหว่างกรดและเบสให้เกลือที่มีสมบัติเป็นอย่างไร
5. การไทเทรตกรด-เบสมีวิธีการอย่างไร และนำไปใช้ประโยชน์ใดได้บ้าง
6. สารละลายบัฟเฟอร์คืออะไร ทำหน้าที่ควบคุม pH ได้อย่างไร
7. ความรู้เกี่ยวกับกรด-เบสสามารถนำไปใช้ประโยชน์หรือการแก้ปัญหาในชีวิตประจำวันได้อย่างไร

จุดประสงค์การเรียนรู้

1. ระบุและอธิบายว่าสารเป็นกรดหรือเบส โดยใช้ทฤษฎีกรด-เบสของอาร์เรเนียส เบรินสเตด-ลาวรี และลิวอิส
2. ระบุคู่กรด-เบสของสารตามทฤษฎีกรด-เบสเบรินสเตด-ลาวรี
3. บอกความหมายและระบุว่าเป็นกรดแก่ เบสแก่ กรดอ่อน และเบสอ่อน
4. คำนวณความเข้มข้นของไฮโดรเนียมไอออนและไฮดรอกไซด์ไอออน ร้อยละการแตกตัว และค่าคงที่การแตกตัวของกรดและเบส
5. เปรียบเทียบความสามารถในการแตกตัวหรือความแรงของกรดและเบส
6. อธิบายการเกิดไฮโดรลิซิสของเกลือและเขียนสมการเคมีแสดงปฏิกิริยาไฮโดรลิซิสของเกลือ
7. ระบุความเป็นกรด-เบสของสารละลายเกลือ
8. คำนวณความเข้มข้นของไฮโดรเนียมไอออน หรือไฮดรอกไซด์ไอออนของสารละลายกรดและเบส
9. คำนวณค่า pH ของสารละลายกรดและเบส
10. บอกความเป็นกรด-เบสของสารละลายจากช่วง pH ของอินดิเคเตอร์
11. เขียนสมการเคมีแสดงปฏิกิริยาสะเทิน
12. ระบุความเป็นกรด-เบสของสารละลายหลังการสะเทิน

13. ทดลองและอธิบายหลักการการไทเทรต
14. เลือกใช้อินดิเคเตอร์ที่เหมาะสมสำหรับการไทเทรตกรด-เบส
15. คำนวณปริมาณสารหรือความเข้มข้นของสารละลายกรดหรือเบสจากการไทเทรต
16. อธิบายสมบัติ องค์ประกอบ และประโยชน์ของสารละลายบัฟเฟอร์
17. สืบค้นข้อมูลและนำเสนอตัวอย่างการใช้ประโยชน์และการแก้ปัญหาโดยใช้ความรู้เกี่ยวกับกรด-เบส

ตรวจสอบความรู้ก่อนเรียน

1. ดุลสมการเคมีต่อไปนี้
  - 1.1 $\text{CaO(s)} + \text{H}_2\text{O(l)} \longrightarrow \text{Ca(OH)}_2\text{(aq)}$
  - 1.2 $\text{SO}_2\text{(g)} + \text{H}_2\text{O(l)} \longrightarrow \text{H}_2\text{SO}_3\text{(aq)}$
  - 1.3 $\text{H}_2\text{SO}_4\text{(aq)} + \text{NaOH(aq)} \longrightarrow \text{Na}_2\text{SO}_4\text{(aq)} + \text{H}_2\text{O(l)}$
  - 1.4 $\text{Na}_2\text{CO}_3\text{(s)} + \text{CH}_3\text{COOH(aq)} \longrightarrow \text{CH}_3\text{COONa(aq)} + \text{H}_2\text{O(l)} + \text{CO}_2\text{(g)}$
2. ใส่เครื่องหมาย หน้าข้อความที่ถูกต้อง และเครื่องหมาย หน้าข้อความที่ไม่ถูกต้อง
  - ..... 2.1 สารละลายที่มี pH 3.5 เป็นสารละลายกรด
  - ..... 2.2 เมื่อนำน้ำทะเลไปทดสอบด้วยกระดาษลิตมัสพบว่าเปลี่ยนจากสีแดงเป็นน้ำเงิน แสดงว่าน้ำทะเลเป็นเบส
  - ..... 2.3 สารละลาย NaCl มีสมบัติเป็นกลางและมี pH 7
  - ..... 2.4 MgSO_4 เมื่อละลายน้ำแตกตัวได้ Mg^{2+} และ SO_4^{2-}
  - ..... 2.5 CaCl_2 1 โมล เมื่อละลายน้ำ แตกตัวให้ Ca^{2+} และ Cl^- อย่างละ 1 โมล
  - ..... 2.6 HCl 1.0 mol/L ปริมาตร 150 mL มี HCl 1.50 mol
3. พิจารณาปฏิกิริยาต่อไปนี้

$$\text{HF(aq)} + \text{H}_2\text{O(l)} \rightleftharpoons \text{F}^-\text{(aq)} + \text{H}_3\text{O}^+\text{(aq)} \quad \text{กำหนดให้ } K = 6.4 \times 10^{-4}$$
  - 3.1 เขียนค่าคงที่สมดุลของปฏิกิริยาในรูปอัตราส่วนความเข้มข้นของสาร
  - 3.2 ถ้าที่สมดุลมีความเข้มข้นของ HF 0.10 mol/L และความเข้มข้นของ H_3O^+ เท่ากับ F^- จงคำนวณความเข้มข้นของ H_3O^+

สารในชีวิตประจำวันหลายชนิดอาจมีสมบัติเป็นกรดหรือเบส เช่น ผลไม้ที่มีรสเปรี้ยว น้ำส้มสายชู และน้ำอัดลมเป็นกรด ส่วนสบู่ ยาลดกรด และปุ๋ยยูเรียเป็นเบส สารเหล่านี้มีสมบัติทางเคมีที่แตกต่างกันดังจะได้ศึกษาต่อไปในบทเรียนนี้

สารละลายกรดนำไฟฟ้า มีรสเปรี้ยว มีฤทธิ์กัดกร่อน ทำปฏิกิริยากับโลหะบางชนิดให้เกิดไฮโดรเจน เปลี่ยนสีกระดาษลิตมัสจากน้ำเงินเป็นแดง และมี pH น้อยกว่า 7 กรดแบ่งเป็น 2 ประเภทตามธาตุองค์ประกอบ คือ

1. กรดทวิภาค (binary acids) เป็นกรดที่ประกอบด้วยธาตุไฮโดรเจนกับธาตุโลหะอีกชนิดหนึ่ง ชื่อกรดส่วนใหญ่ขึ้นต้นด้วยคำว่า “ไฮโดร-” เช่น กรดไฮโดรฟลูออริก (HF) กรดไฮโดรคลอริก (HCl) กรดไฮโดรซัลฟิวริก (H_2S)

2. กรดออกซี (oxyacids) เป็นกรดที่ประกอบด้วยธาตุไฮโดรเจน ออกซิเจน และธาตุโลหะ เช่น กรดแอสติก (CH_3COOH) กรดคาร์บอนิก (H_2CO_3) กรดฟอสฟอริก (H_3PO_4)

สารละลายเบสนำไฟฟ้า มีรสฝาด มีฤทธิ์กัดกร่อน รู้สึกลื่นมือเมื่อสัมผัส เปลี่ยนสีกระดาษลิตมัสจากแดงเป็นน้ำเงิน และมี pH มากกว่า 7 เบสที่พบได้บ่อยและควรรู้จัก เช่น แอมโมเนีย (NH_3) โซดาไฟหรือโซเดียมไฮดรอกไซด์ (NaOH) ปูนขาวหรือแคลเซียมไฮดรอกไซด์ ($Ca(OH)_2$) โซดาซักผ้าหรือโซเดียมคาร์บอเนต (Na_2CO_3) เบกกิ้งโซดาหรือหรือโซเดียมไฮโดรเจนคาร์บอเนต ($NaHCO_3$)

นอกจากสมบัติข้างต้นแล้ว การระบุว่าสารเป็นกรดหรือเบสพิจารณาได้อย่างไร

10.1 ทฤษฎีกรด-เบส

10.1.1 ทฤษฎีกรด-เบสอาร์เรเนียส

ในปี พ.ศ. 2430 อาร์เรเนียส, สวันเต เอกุสต์ (Arrhenius, Svante August) ได้ศึกษาสมบัติและสูตรเคมีของสารที่แสดงสมบัติกรดและเบส และตั้งเป็นทฤษฎีที่มีชื่อว่า **ทฤษฎีกรด-เบสอาร์เรเนียส (Arrhenius theory)** ซึ่งกำหนดว่า กรดคือสารที่ละลายน้ำแล้วแตกตัวให้ไฮโดรเจนไอออน (H^+) เบสคือสารที่ละลายน้ำแล้วแตกตัวให้ไฮดรอกไซด์ไอออน (OH^-) เขียนสมการเคมีได้ดังนี้

กรด	เบส
สมการทั่วไป $HA \longrightarrow H^+ + A^-$	สมการทั่วไป $BOH \longrightarrow B^+ + OH^-$
ตัวอย่าง $HCl(aq) \longrightarrow H^+(aq) + Cl^-(aq)$ $CH_3COOH(aq) \rightleftharpoons CH_3COO^-(aq) + H^+(aq)$	ตัวอย่าง $NaOH(s) \longrightarrow Na^+(aq) + OH^-(aq)$ $Ca(OH)_2(s) \longrightarrow Ca^{2+}(aq) + 2OH^-(aq)$

ไฮโดรเจนไอออน (H^+) ไม่ได้อยู่เป็นอิสระในน้ำ แต่จะรวมตัวกับน้ำเกิดเป็นไฮโดรเนียมไอออน (H_3O^+) การแตกตัวเป็นไอออนของกรดในน้ำจึงสามารถเขียนสมการเคมีได้ดังนี้

ดังนั้นอาจกล่าวได้ว่า กรดตามทฤษฎีกรด-เบสอาร์เรเนียสคือสารที่เมื่อละลายน้ำจะเพิ่มความเข้มข้นของ H_3O^+ ส่วนเบสคือสารที่เมื่อละลายน้ำจะเพิ่มความเข้มข้นของ OH^-

ศัพท์น่ารู้

โปรตอน (proton) เป็นชื่อเรียกอีกชื่อหนึ่งของไฮโดรเจนไอออน (H^+) ที่อยู่ในน้ำหรือสารละลาย

ไฮดรอกโซเนียมไอออน (hydroxonium ion) เป็นชื่อเรียกอีกชื่อหนึ่งของไฮโดรเนียมไอออน (H_3O^+)

ตรวจสอบความเข้าใจ

จงเติมข้อมูลในช่องว่างให้สมบูรณ์

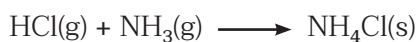
สมการเคมี	กรด/เบส
$\text{HClO}_4(\text{aq}) \longrightarrow \dots\dots\dots (\text{aq}) + \dots\dots\dots (\text{aq})$	กรด
$\text{LiOH}(\text{aq}) \longrightarrow \dots\dots\dots (\text{aq}) + \dots\dots\dots (\text{aq})$	เบส
$\dots\dots\dots (\text{aq}) + \dots\dots\dots (\text{l}) \longrightarrow \text{HSO}_4^-(\text{aq}) + \text{H}_3\text{O}^+(\text{aq})$	
$\dots\dots\dots (\text{aq}) \longrightarrow \text{Sr}^{2+}(\text{aq}) + 2\text{OH}^-(\text{aq})$	
$\text{HNO}_3(\text{aq}) + \text{H}_2\text{O}(\text{l}) \longrightarrow \dots\dots\dots (\text{aq}) + \dots\dots\dots (\text{aq})$	

เนื่องจากทฤษฎีกรด-เบสอาร์เรเนียสกำหนดว่า สารที่เป็นกรดหรือเบสต้องเป็นสารที่ละลายในน้ำเท่านั้น ดังนั้นสารที่ไม่ละลายน้ำหรือปฏิกิริยาเคมีที่ไม่ได้เกิดขึ้นในน้ำ จะไม่สามารถระบุได้ว่าเป็นกรดหรือเบสตามทฤษฎีกรด-เบสอาร์เรเนียส จึงเกิดทฤษฎีกรด-เบสเบรินสเตด-ลาวรี ซึ่งให้นิยามกรดและเบสที่กว้างขึ้นและไม่จำเป็นต้องมีน้ำเป็นตัวทำละลาย

10.1.2 ทฤษฎีกรด-เบสเบรินสเตด-ลาวรี

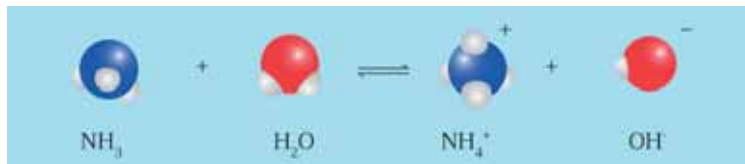
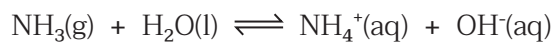
ในปี พ.ศ. 2466 เบรินสเตด, โยฮันเนส นีโคเลาส์ (Brønsted, Johannes Nicolaus) และ ลาวรี, ทอมัส มาร์ติน (Lowry, Thomas Martin) ได้เสนอ **ทฤษฎีกรด-เบสเบรินสเตด-ลาวรี** (Brønsted – Lowry theory) โดยให้นิยามว่า กรดคือสารที่ให้โปรตอน และเบสคือสารที่รับโปรตอน ทฤษฎีนี้พิจารณาคาความเป็นกรดและเบสของสารจากการถ่ายโอนโปรตอน เช่น

ปฏิกิริยาของแก๊สไฮโดรเจนคลอไรด์กับแก๊สแอมโมเนีย ซึ่งเป็นปฏิกิริยาเคมีที่ไม่ได้เกิดขึ้นในน้ำสามารถเขียนสมการเคมีได้ดังนี้

ในปฏิกิริยานี้ HCl ให้โปรตอนกับ NH_3 เกิดเป็น Cl^- และ NH_4^+ ซึ่งยึดเหนี่ยวกันด้วยพันธะไอออนิกเกิดเป็น NH_4Cl ดังนั้น HCl เป็นกรด และ NH_3 เป็นเบสตามทฤษฎีกรด-เบสเบรินสเตด-ลาวรี

นอกจากนี้ทฤษฎีกรด-เบสเบรินสเตด-ลาวรียังสามารถใช้พิจารณาความเป็นกรด-เบสของสารที่เกิดปฏิกิริยาในน้ำได้ด้วย เช่น

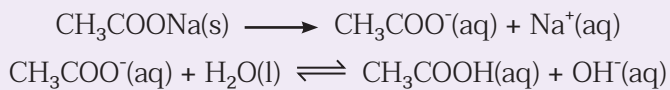

จากปฏิกิริยาข้างต้นแสดงว่า HCl เป็นกรด เพราะให้โปรตอนกับ H_2O ส่วน NH_3 เป็นเบส เพราะรับโปรตอนจาก H_2O

ตรวจสอบความเข้าใจ

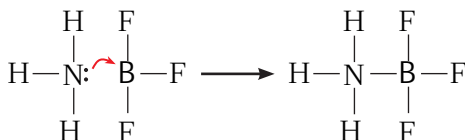
พิจารณาปฏิกิริยาเคมีต่อไปนี้

ตามทฤษฎีกรด-เบสเบรินสเตด-ลาวรี สารละลายโซเดียมแอสีเตต (CH_3COONa) มีสมบัติเป็นกรดหรือเบส เพราะเหตุใด

10.1.3 ทฤษฎีกรด-เบสลิวอิส

ในปี พ.ศ. 2466 ลิวอิส, กิลเบิร์ต นิวตัน (Lewis, Gilbert Newton) ได้เสนอทฤษฎีกรด-เบสลิวอิส (Lewis theory) โดยให้นิยามว่า กรดคือสารที่รับคู่อิเล็กตรอน และเบสคือสารที่ให้คู่อิเล็กตรอน ทฤษฎีนี้พิจารณาความเป็นกรดและเบสของสารจากการให้และรับคู่อิเล็กตรอนในปฏิกิริยาที่เกิดพันธะเคมีขึ้นใหม่ เช่น ปฏิกิริยาระหว่างแอมโมเนีย (NH_3) กับโบรอนไตรฟลูออไรด์ (BF_3)

กิ
ฮ

ศัพท์น่ารู้

กรดลิวอิส (Lewis acid) คือสารที่รับคู่อิเล็กตรอน

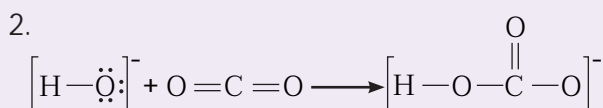
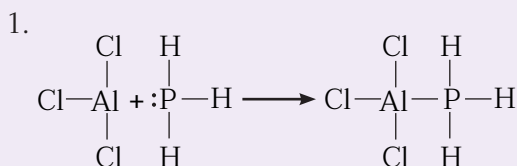
เบสลิวอิส (Lewis base) คือสารที่ให้คู่อิเล็กตรอน

ในปฏิกิริยานี้ NH_3 ให้อิเล็กตรอนคู่โดดเดี่ยวในการเกิดพันธะเคมีร่วมกับ BF_3 จึงถือว่า NH_3 ให้อิเล็กตรอน ดังนั้น NH_3 จึงเป็นเบส ส่วน BF_3 รับคู่อิเล็กตรอนจึงเป็นกรดตามทฤษฎีกรด-เบสลิวอิส

ตรวจสอบความเข้าใจ

พิจารณาปฏิกิริยาต่อไปนี้ พร้อมระบุว่าสารใดเป็นกรดและสารใดเป็นเบสตามทฤษฎีกรด-เบสลิวอิส

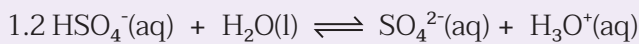
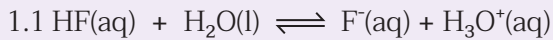

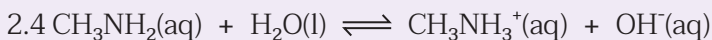
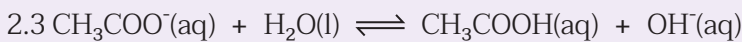
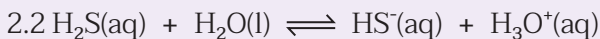
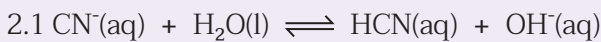
แบบฝึกหัด 10.1

พิจารณาปฏิกิริยาไปข้างหน้าและตอบคำถามต่อไปนี้

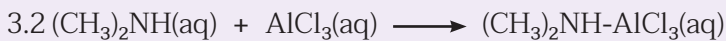
1. สารตั้งต้นใดเป็นกรดตามทฤษฎีกรด-เบสอาร์เรเนียส

2. สารตั้งต้นใดเป็นเบสตามทฤษฎีกรด-เบสเบรินสเตด-ลาวรี

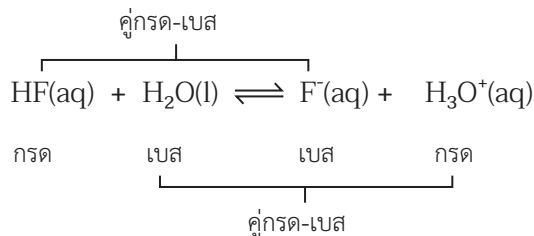

3. สารตั้งต้นใดเป็นกรดตามทฤษฎีกรด-เบสลิวอิส

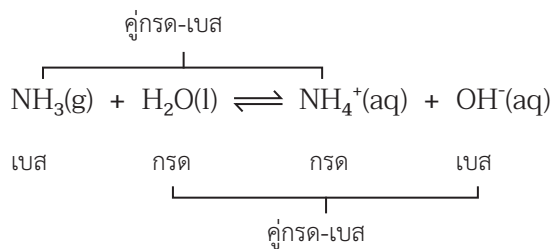
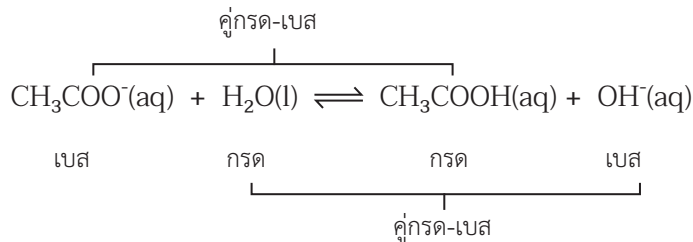

10.2 คู่กรด-เบส

ตามทฤษฎีกรด-เบสของเบรินสเตด-ลาวรี เมื่อสารทำปฏิกิริยากันจะมีการถ่ายโอนโปรตอนให้กัน สารตั้งต้นชนิดหนึ่งทำหน้าที่เป็นกรด อีกชนิดหนึ่งทำหน้าที่เป็นเบสเกิดผลิตภัณฑ์ซึ่งเป็นโมเลกุลหรือไอออนที่เป็นคู่กรด-เบส (conjugate acid-base pairs) ของสารตั้งต้นนั้น การระบุคู่กรด-เบสของสารที่ทำปฏิกิริยากันพิจารณาได้จากตัวอย่างปฏิกิริยาของกรดไฮโดรฟลูออริก (HF) ในน้ำ ดังนี้

ในปฏิกิริยาไปข้างหน้า HF เป็นกรดเพราะให้โปรตอนกับน้ำ เกิดเป็น F^- โดยจะเรียก F^- ว่าเป็นคู่เบสของกรด HF ส่วนปฏิกิริยาย้อนกลับ F^- เป็นเบส เพราะรับโปรตอนจาก H_3O^+ เกิดเป็น HF โดยเรียก HF ว่าเป็นคู่กรดของเบส F^- ดังนั้น HF กับ F^- จึงเป็นคู่กรด-เบสกัน สำหรับคู่กรด-เบสของ H_2O กับ H_3O^+ ก็สามารถอธิบายได้ในทำนองเดียวกัน ตัวอย่างการระบุคู่กรด-เบสของสารในปฏิกิริยาเคมีอื่น ๆ ดังแสดง

ตรวจสอบความเข้าใจ

ระบุคู่กรด-เบสของสารในปฏิกิริยาต่อไปนี้

- $\text{HNO}_3(\text{aq}) + \text{H}_2\text{O}(\text{l}) \longrightarrow \text{H}_3\text{O}^+(\text{aq}) + \text{NO}_3^-(\text{aq})$
- $\text{NH}_2^-(\text{aq}) + \text{H}_2\text{O}(\text{l}) \longrightarrow \text{NH}_3(\text{aq}) + \text{OH}^-(\text{aq})$
- $\text{HCOOH}(\text{aq}) + \text{H}_2\text{O}(\text{l}) \rightleftharpoons \text{HCOO}^-(\text{aq}) + \text{H}_3\text{O}^+(\text{aq})$
- $\text{CH}_3\text{NH}_2(\text{g}) + \text{H}_2\text{O}(\text{l}) \rightleftharpoons \text{CH}_3\text{NH}_3^+(\text{aq}) + \text{OH}^-(\text{aq})$

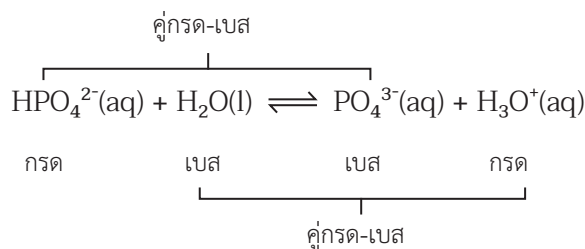
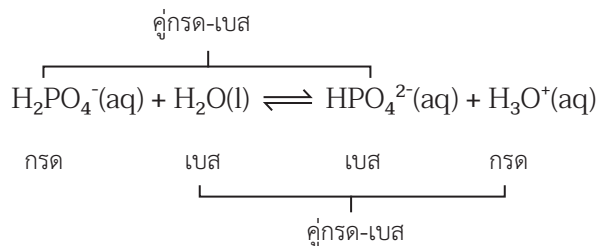
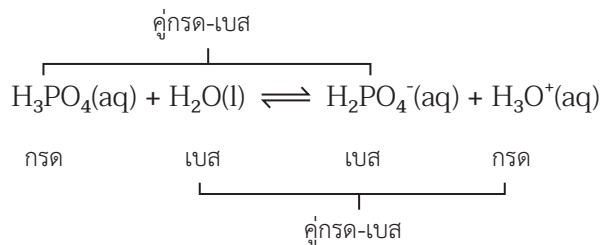
ก
ฮ

ศัพท์น่ารู้

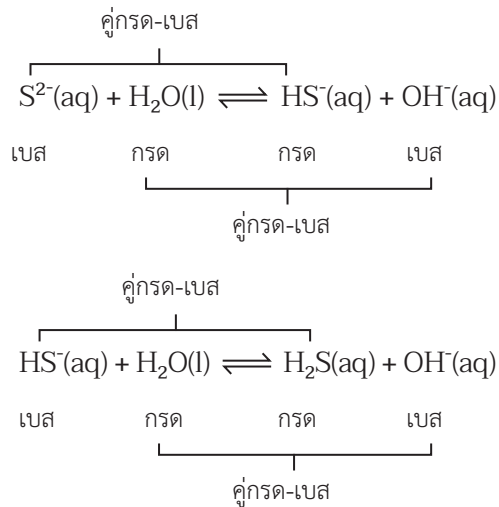
กรดมอนอโปรติก (monoprotic acid) คือกรดที่แตกตัวให้ 1 โปรตอนต่อ 1 โมเลกุล เช่น HF HCOOH

กรดพอลิโปรติก (polyprotic acid) คือกรดที่แตกตัวให้โปรตอนมากกว่า 1 โปรตอนต่อ 1 โมเลกุล เช่น H₂S H₃PO₄

สารบางชนิดสามารถให้หรือรับโปรตอนได้มากกว่า 1 โปรตอนต่อ 1 โมเลกุล ในแต่ละขั้นของปฏิกิริยาการแตกตัวจะมีคู่กรด-เบสเกิดขึ้น เช่น กรดฟอสฟอริก (H₃PO₄) แตกตัวในน้ำให้ 3 โปรตอน การระบุคู่กรด-เบสในแต่ละขั้น แสดงดังสมการเคมี

ซัลไฟด์ไอออน (S^{2-}) รับโปรตอนจากน้ำได้ 2 โปรตอน การระบุคู่กรด-เบสในแต่ละขั้น แสดงดังสมการเคมี

จากปฏิกิริยาที่กล่าวมาข้างต้น จะเห็นว่าสารที่เป็นคู่กรด-เบสกันจะมีโปรตอนต่างกัน 1 โปรตอน โดยคู่กรดมีโปรตอนมากกว่าเบส 1 โปรตอน และคู่เบสมีโปรตอนน้อยกว่ากรด 1 โปรตอน

ตรวจสอบความเข้าใจ

จากตัวอย่างปฏิกิริยาการแตกตัวของ H_3PO_4 และ S^{2-} ในน้ำ จงระบุคู่กรดและคู่เบสของสารต่อไปนี้

คู่กรด	สาร	คู่เบส
-	H_3PO_4	
	$H_2PO_4^-$	
-	H_2S	
	HS^-	

จากปฏิกิริยาเคมีของ H_3PO_4 และ S^{2-} ในน้ำ จะเห็นว่าสารบางชนิด เช่น H_2PO_4^- HS^- สามารถเป็นได้ทั้งกรดและเบสขึ้นอยู่กับปฏิกิริยา เรียกสารประเภทนี้ว่า สารแอมโฟเทอริก (amphoteric substances) ซึ่งสารแอมโฟเทอริกมีทั้งคู่กรดและคู่เบส

ชวนคิด

จากตัวอย่างปฏิกิริยาการแตกตัวของ H_3PO_4 และ S^{2-} ในน้ำ นอกจาก H_2PO_4^- และ HS^- แล้วยังมีสารใดที่เป็นสารแอมโฟเทอริก

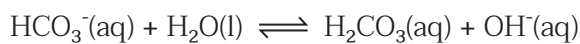

ตัวอย่าง 1

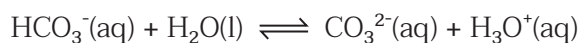
เขียนสมการเคมีของปฏิกิริยาของไฮโดรเจนคาร์บอเนตไอออน (HCO_3^-) ในน้ำ เพื่อแสดงว่า HCO_3^- เป็นสารแอมโฟเทอริก พร้อมทั้งระบุคู่กรดและคู่เบสของ HCO_3^-

วิธีทำ

คู่กรดของ HCO_3^- คือ H_2CO_3 สมการเคมีของปฏิกิริยาที่เกิดขึ้นเป็นดังนี้

ส่วนคู่เบสของ HCO_3^- คือ CO_3^{2-} สมการเคมีของปฏิกิริยาที่เกิดขึ้นเป็นดังนี้

แบบฝึกหัด 10.2

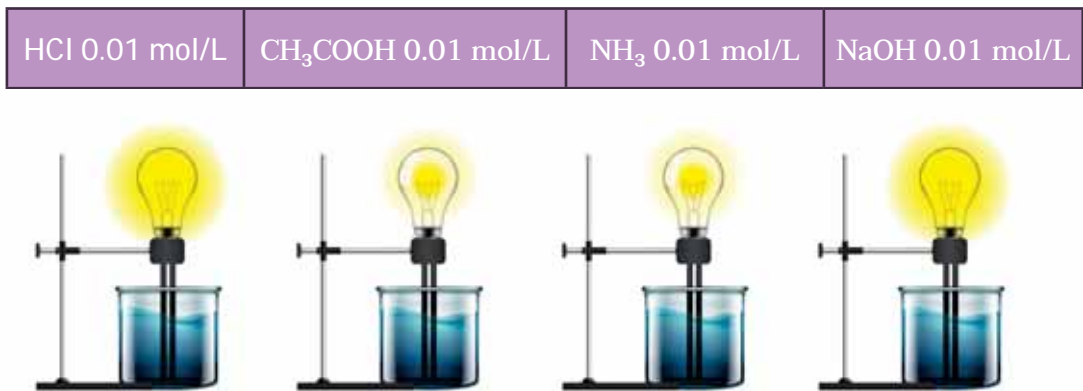
1. เขียนสมการเคมีและแผนภาพแสดงคู่กรด-เบสของสารต่อไปนี้ในน้ำ
  - 1.1 แอมโมเนีย (NH_3)
  - 1.2 กรดแอสซิติค (CH_3COOH)
2. เขียนคู่เบสของสารต่อไปนี้

2.1 H_2SO_3	2.2 HC_2O_4^-
2.3 NH_4^+	2.4 H_2O

3. จงเขียนคู่กรดของสารต่อไปนี้
  - 3.1 SO_3^{2-}
  - 3.2 NH_3
  - 3.3 H_2O
  - 3.4 CN^-
4. เขียนสมการเคมีแสดงการแตกตัวของน้ำ เพื่อแสดงว่าน้ำเป็นสารแอมโฟเทอริก พร้อมทั้งระบุคู่กรดและคู่เบส

10.3 การแตกตัวของกรด เบส และน้ำ

จากที่ทราบแล้วว่ากรดและเบสส่วนใหญ่แตกตัวได้ในน้ำ ให้ผลิตภัณฑ์เป็นไอออนจึงทำให้สารละลายนำไฟฟ้าได้ ซึ่งกรดและเบสแต่ละชนิดแตกตัวเป็นไอออนได้ไม่เท่ากัน สำหรับสารละลายที่มีความเข้มข้นเท่ากัน กรดหรือเบสที่แตกตัวได้ดีกว่าจะนำไฟฟ้าได้ดีกว่า โดยอาจสังเกตจากความสว่างของหลอดไฟ ดังรูป

รูป 10.1 การนำไฟฟ้าของสารละลายบางชนิดที่มีความเข้มข้นเท่ากัน

จากรูป 10.1 สังเกตว่าในสารละลายกรด HCl นำไฟฟ้าได้ดีกว่า แสดงว่าแตกตัวได้ดีกว่า CH_3COOH ในทำนองเดียวกันในสารละลายเบส NaOH ก็แตกตัวได้ดีกว่า NH_3 นอกจากความสามารถในการนำไฟฟ้าแล้ว ยังอาจใช้ค่า pH ในการเปรียบเทียบความสามารถในการแตกตัวของกรดและเบสในสารละลายที่มีความเข้มข้นเท่ากันได้ โดยกรดที่แตกตัวได้ดีกว่าจะมี pH ต่ำกว่า และเบสที่แตกตัวได้ดีกว่าจะมี pH สูงกว่า

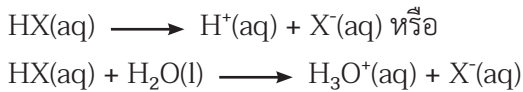

ตรวจสอบความเข้าใจ

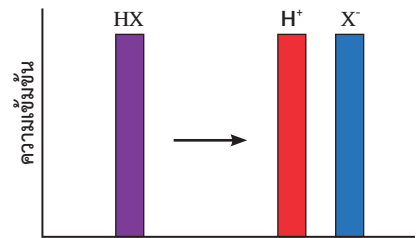
เรียงลำดับสารละลายในรูป 10.1 ที่มีค่า pH จากน้อยไปหามาก

10.3.1 การแตกตัวของกรดแก่และเบสแก่

กรดแก่สามารถแตกตัวเป็นไอออนในน้ำได้มากจนถือว่าสมบูรณ์ เช่น กรดแก่ HX เมื่อแตกตัวเป็นไอออน ในสารละลายจะมี H^+ และ X^- โดยไม่มี HX เหลืออยู่ ดังรูป 10.2 ซึ่งสามารถเขียนสมการเคมีในรูปทั่วไปได้ดังนี้

ตัวอย่างการแตกตัวเป็นไอออนของกรดแก่ เช่น สารละลายกรดไฮโดรคลอริก (HCl) 1.0 mol/L แตกตัวให้คลอไรด์ไอออน (Cl^-) 1.0 mol/L ไฮโดรเจนไอออน (H^+) 1.0 mol/L ดังนี้

รูป 10.2 ความเข้มข้นของสารจากการแตกตัวของกรดแก่ HX

ความเข้มข้น (mol/L)	HCl(aq) $\longrightarrow$	$H^+(aq)$	+	$Cl^-(aq)$
เริ่มต้น	1.0	0.0		0.0
สุดท้าย	0.0	1.0		1.0

เบสแก่ (BOH) สามารถแตกตัวเป็นไอออนในน้ำได้มากจนถือว่าสมบูรณ์เช่นเดียวกับกรดแก่ ในสารละลายจะมี B^+ และ OH^- โดยไม่มี BOH เหลืออยู่ ซึ่งสามารถเขียนสมการเคมีในรูปทั่วไปได้ดังนี้

